

Strategijske protivrečnosti ekonomskih odnosa Istok-Zapad

U vojnim časopisima zapadnih zemalja česte su rasprave o međunarodnim ekonomskim odnosima u uslovima veće blokovske vojno-političke konfrontacije u svetu. Tako i autor ove rasprave *Pierre Braunschweig*, član Instituta za strategijska istraživanja u SAD, razmatra odvijanje ekonomskih odnosa u svetu pod uticajem dveju suprotnih vojno-političkih strategija.¹

U tim raspravama pored ostalog, nastoji da se utvrdi koliko razvijena tehnologija zapadnih zemalja, putem razmene roba, utiče na razvoj privrede u socijalističkim zemljama. Slične rasprave su vođene i dvadesetih godina ovog veka posle osnivanja prve socijalističke zemlje u svetu Sovjetskog Saveza. Tada je, na primer, prvi ministar Velike Britanije smatrao je da se SSSR umesto vojnom intervencijom može savladati uticajem na ekonomske odnose. Međutim, nasuprot njemu, teoretičari i nosioci prve socijalističke revolucije (Lenjin, Kamenov i drugi) smatrali su da će napredni kapitalizam ekonomskom razmenom pomoći razvoju socijalističke zemlje iako to kapitalisti ne žele.

Isto pitanje je danas sve aktuelnije. Ako ekonomski odnosi između Istoka i Zapada, po mišljenju autora, ojačavaju komunizam i čine ga opasnijim za »zapadni svet«, kako onda treba *razvijati robnu razmenu* između zemalja dva suprotna društvena uređenja. U tom smislu se i razvijaju ekonomski odnosi između socijalističkih i kapitalističkih zemalja. Oni su vrlo razvijeni između partnera u jednoj grupaciji sa širokim poslovnim vezama i utvrđenim pravilima saradnje.

¹ Objavljeno u švajcarskom vojnom časopisu »Revue militaire suisse« br. 6 od 1983. godine pod naslovom: *Les implications strategiques des relations economiques Est-Ouest*, autor Pierre Braunschweig.

Iako se robna razmena između zemalja različitih društvenih uređenja karakteriše različitim ograničenjima, smatra se da se trgovački i finansijski poslovi uspešno odvijaju, sem nekoliko izuzetaka. Teškoće koje proističu iz »osobina dirigovane privrede Istoka« postepeno se savlađuju.

Gledano sa ekonomskog stanovišta razvoj robne razmene između istočnih i zapadnih zemalja povoljno utiče na svetsku privredu i na »politiku detanta«. Postavlja se pitanje: da li takva ekonomska saradnja odgovara političkim i stratejskim pogledima zapadnih zemalja? Reagovanje zapadnih zemalja na povećavanje robne razmene sa zemljama istočnog bloka vrlo su različita. Neke u razvoju tih odnosa vide veliku opasnost za vlastiti politički sistem. Smatra se, da se sadašnjim ekonomskim odnosima unapređuje privreda istočnih zemalja, a time i njihova vojna industrija. Takvi ekonomski odnosi koriste prvenstveno deficitarnom ekonomskom sistemu Sovjetskog Saveza i drugih istočnih zemalja. Neki autori smatraju da nema opravdanja da se dozvoli Sovjetskom Savezu da se tim putem domogne razvijene tehnologije zapadnih zemalja koju koristi za naoružavanje svojih vojnih snaga, a povoljnim razvojem privrede omogućiti njihovom rukovodstvu da lakše prebrodi ekonomske teškoće. Zbog toga su ekonomski odnosi između zemalja različitih društvenih uređenja postali predmet političkih i vojnih rasprava u zapadnim zemljama, a robnu razmenu su stavile pod kontrolu državnih organa i ne dozvoljavaju delovanje slobodnog tržišta.

Druge zapadne zemlje su ohrabrene razvojem ekonomskih odnosa sa istočnim zemljama, smatrajući da će oni uticati na liberalizaciju političkih, socijalnih i kulturnih odnosa. Tu se, pre svega, misli na proširivanje ljudskih prava, slobode emancipacije, slobode štampe i informacija, šire naučne i kulturne razmene i slično.

Pored tih različitih pogleda na ekonomske odnose između istočnih i zapadnih zemalja postoje i brojni specifični fenomeni, koji u poslednje vreme imaju neočekivano važan uticaj na odnose između ove dve grupacije zemalja, te su predmet različitih rasprava. Sve te rasprave svode se na jedno pitanje: da li se razvojem tih ekonomskih odnosa razvijaju i dobri bezbednosni odnosi ili se time ostvaruje još veća konfrontacija. Treba imati u vidu da političari obe hemisfere bezbednost shvataju kao način za održavanje sopstvenog društvenog sistema tj. održavanje i reprodukciju svoje postojeće društvene strukture i svojih vrednosti, ali, istovremeno i prenošenje svojih interesa na polje suprotnog bloka. Pri uvećavanju ratne opasnosti postavlja se pitanje: u kojoj meri ekonomski odnosi nose u sebe stabilizirajuće

ili konfrontirajuće elemente. Zaključci *Konferencije za bezbednost i saradnju u Evropi* pokazuju da se ekonomski odnosi shvataju kao integrirajući instrumenti. Ti stavovi su uneti u drugo poglavlje finalnog dokumenta iz Helsinkija.

Sa bezbednosne tačke gledišta, međunarodni ekonomski odnosi imaju dvojake osobine: mogu da predstavljaju prednost za jedne, a štetu za druge učesnike. Retki su slučajevi da donose ravnopravnu korist za obe strane. Iako se nastoji, i često uspeva, da se u početku uravnoteže obe strane, ipak, kasnije, dolazi do promene uslova i do poremećaja te ravnoteže.

Analizirajući podatke o ekonomskim odnosima između istočnih i zapadnih zemalja autor nastoji da odgovori na postavljena pitanja. Smatra da ekonomski odnosi između ove dve grupacije zemalja ne idu u širinu već se odvijaju pod izvesnim ograničenjima i kontrolom države. Tako, na primer, obim izvoza-uvoza između Savezne Republike Nemačke i zemalja istočne Evrope narastao je u 1976. godini na 26 milijardi maraka, što predstavlja svega 6 odsto izvoza ove zemlje. Samo sa Holandijom ona ostvaruje izvoz u duplom iznosu. A u 1982. godini Švajcarska je uvezla iz zemalja istočne Evrope robe u vrednosti od 2,3 milijardi franaka (4 odsto njenog ukupnog uvoza) i istovremeno izvezla 1,64 milijardi franaka (3,1 odsto njenog izvoza). Nasuprot tome, Švajcarska je 1981. godine uvezla robe za 40 milijardi franaka iz zemalja Evropske ekonomske zajednice (65 odsto njenog uvoza) i istovremeno izvezla robe u vrednosti od 26 milijardi franaka (49 odsto njenog izvoza). Isto tako, Švajcarska je izvezla u zemlje u razvoju sedam puta više robe nego u zemlje istočne Evrope. I pored toga, značaj robne razmene između istočnih i zapadnih zemalja je različit za njene učesnike. Budući da je u istočnim zemljama spoljna trgovina mnogo manje razvijena, to je razmena sa zapadnim zemljama za njih izuzetno značajna. Njihova razmena sa zapadnim zemljama čini jednu trećinu njihove spoljne trgovine. U tome SR Nemačka ima važnu ulogu, jer ostvaruje jednu četvrtinu ukupne razmene zapadnih zemalja sa istočnim. Njen značaj je još veći ako se ima u vidu da njen izvoz predstavlja sredstva visoke tehnološke obrade.

Ovi podaci su iz prve polovine sedamdesetih godina kada se, paralelno sa razvojem detanta, istočne zemlje sve više otvaraju i uspostavljaju ekonomske odnose, što je vrlo značajno za njihovu autarhičnu privredu iz pedesetih i šezdesetih godina. Već je u osamdesetim godinama ekonomska razmena između istočnih i zapadnih zemalja porasla nekoliko puta.

U pogledu strukture robne razmene vrlo je značajno da više od 90 odsto izvoza iz zemalja Evropske ekonomske zajednice u istočne zemlje predstavljaju finalni proizvodi a uvoz sirovina iz istočnih zemalja je preko 60 odsto.

Teškoće u ekonomskim odnosima između istočnih i zapadnih zemalja čine neujednačene regulative i propisi. Robna razmena se obavlja po principima konkurencije kakva je u zapadnim zemljama i njihovog načina utvrđivanja cene i korišćenje valute. Ta prednost zapadnih zemalja proizlazi iz činjenice što istočne zemlje ne mogu ponuditi druga moguća rešenja u regulisanju međunarodnih ekonomskih odnosa. Svakako, Sovjetski Savez nastoji da nađe drugačija rešenja. Tako, na primer, on postupno razvija vrlo primamljiva kompenzaciona tržišta. Prema procenama SAD od 1976. godine, 28 odsto ukupne robne razmene između istočnih i zapadnih zemalja sačinjavaju kompenzacioni oblici trgovine. Po prirodi tog načina razmene pojavljuje se određen profit u korist »dirigovane privrede«, a ne na osnovu tržišnih i ekonomskih zakona.

Značaj ekonomskih odnosa nije jednak za obe strane. Za zapadne zemlje robna razmena sa istočnim zemljama predstavlja svega 4 do 6 odsto ukupne razmene sa inostranstvom, dok za istočne zemlje ta razmena prelazi 30 odsto ukupne razmene. Tome treba da se dodaju i razlike u prirodi roba koje se razmenjuju. Skoro sve robe koje zapadne zemlje uvoze iz istočnih zemalja mogu se naći i na drugim tržištima. Nasuprot tome, uvoz istočnih zemalja od zapadnih sačinjavaju proizvodi visoke tehnološke obrade koje one ne mogu naći na njihovom unutrašnjem tržištu, a ni u zemljama »trećeg sveta«.

Razmena se, uglavnom, obavlja po principu pokrivanja uvoza sa izvozom. U ekonomskom pogledu ovaj način razmene ima različite posledice za partnere s obzirom na promene na tržištu. Tako, na primer, Švajcarska je 1982. godine trebalo da isporuči 100 računskih mašina u razmenu za 10 tona poljskog uglja. Međutim, do vremena isporuke nastale su promene na tržištu, tako da je za 10 tona ovog uglja trebalo isporučiti 101 računsku mašinu. To znači da je taj sistem razmene davao izvesne pogodnosti, u ovom slučaju Poljskoj a na štetu Švajcarske. Taj način razmene stavlja u pogodniji položaj isporučioća deficitarne robe. To nepovoljno utiče na Sovjetski Savez, koji pretežno izvozi sirovine i repromaterijal. Međutim, da bi eksploatisao svoja privredna bogatstva njemu je neophodna finansijska i tehnička pomoć zapadnih zemalja, jer mu njegov industrijski potencijal i kapaciteti ostalih istočnih zemalja nisu dovoljni za razvoj neophodne infrastrukture.

Ekonomski odnosi istočnih i zapadnih zemalja karakterišu se prezaduženošću istočnih zemalja. Relativno uvećana ekonomska razmena u poslednjoj deceniji ostvaruje se zahvaljujući odobrenim kreditima banaka zapadnih zemalja. To omogućava istočnim zemljama da prevaziđu deficit njihovog platnog bilansa. Ali, zaduživanje istočnih zemalja sve se više povećava. Na primer, 1971. godine dugovanja istočnih zemalja iznosila su oko 7 milijardi američkih dolara, a 10 godina kasnije narasla su na 46 milijardi dolara. Sredinom 1982. godine ta dugovanja su iznosila 54 milijarde dolara.

Nenormalnost takve situacije objašnjava se delimično i recesijom u zapadnim zemljama. Ta recesija je smanjila uvoz sirovina iz istočnih zemalja, dok se izvoz u istočne zemlje nije bitnije menjao. Porast cena nafte i nekih sirovina pogodio je male istočne zemlje. Prednost Sovjetskog Saveza je što raspolaže izvorima nafte i ostalim sirovinama, ali teškoće nastaju zbog slabih žetvi te je prinuđen na uvoz žitarica iz zapadnih zemalja.

Sa ekonomskog stanovišta dugovanja istočnih zemalja predstavljaju korisne poslove za zajmodavce u momentu vraćanja kamata i amortizacije duga. Međutim, ne treba gubiti iz vida da dati krediti omogućuju zapadnim zemljama zapošljavanje svojih kapaciteta i preko 300.000 stranih radnika. Ipak, poslovni ljudi iz zapadnih zemalja su zabrinuti prevelikim zaduživanjem istočnih zemalja. Ako trgovački partneri iz istočnih zemalja ne budu mogli da osiguraju otplatu kredita, kao što je slučaj sa Poljskom, tada bi se to loše odrazilo na već uzdrmano finansijsko tržište zapadnih zemalja i na dalji razvoj političkih odnosa. Banke zapadnih zemalja izjavljuju da krediti dati istočnim zemljama predstavljaju mali procenat u njihovom potencijalu. Na primer, Banka SR Nemačke tvrdi da 25 milijardi nemačkih maraka odobrenog kredita predstavlja samo 6 odsto njenog ukupnog angažovanja. Dve trećine tih kredita imaju garanciju država. Tako, zemlje koje bi pretrpele gubitke zbog nevraćanja kredita imaju istovremeno i najveće koristi. Ako bi došlo do odbijanja vraćanja dugova cela bi situacija ostala pod kontrolom država. Takvo ponašanje istočnih zemalja dovelo bi do prekida ekonomskih odnosa Istok-Zapad. Zapadne zemlje prestale bi sa odobravanjem kredita i izvoz proizvoda u istočne zemlje potpuno bi se ugasio. S obzirom na važnost uvoza za istočne zemlje, smatra se, da će one učiniti sve da do toga ne dođe. U tom smislu treba ceniti spremnost Sovjetskog Saveza da podmiri dugovanja svojih suseda (primer Poljske).

Zato su zapadne zemlje u dilemi: da li treba nastaviti sa odobravanjem kredita uz povećani rizik vraćanja ili treba prekinuti, što bi

verovatno dovelo do prekida trgovine sa istočnim zemljama i nepovoljnih posledica u angažovanju vlastitih industrijskih kapaciteta.

Izloženo pokazuje da istočne zemlje više zavise od tih ekonomskih odnosa nego zapadne. Zapadne zemlje u ovim odnosima imaju mnogo bolju poziciju. To znači da zapadne zemlje mogu iskoristiti ekonomske odnose za nametanje svojih političkih i drugih stavova istočnim zemljama. Koliko u tome mogu uspeti pokazuje i dosadašnja praksa.

Prema tome, može se zaključiti da uspostavljeni ekonomski odnosi između istočnih i zapadnih zemalja povoljno i nepovoljno utiču na bezbednost obe strane. Gledajući na duži period, ta ekonomska saradnja predstavlja stabilizirajući činilac u odnosima između istočnih zemalja. Potrebe Sovjetskog Saveza za savremenom tehnologijom radi iskorišćavanja vlastitih prirodnih bogatstava i zainteresovanost zapadnih zemalja za uvozom sirovina i repromaterijala predstavljaju činioce koji mogu pospešiti razrešavanje interesa ova dva dela Evrope.

Pukovnik
KOSTA VUJIĆ